

Grini fangeleir 1943. Fange nr. 5902 sto på oppstilling. Hvem var egentlig fange nr. 5902? Hennes navn var Emma Gustava Fredrikke Johansen, ei enkel taterkjerring på 45 år fra en tradisjonell omreisende taterfamilie. Og hun var min bestemor.

13. januar 1943 ble hun og flere andre reisende arrestert for løsgjengeri. De hadde ikke sine papirer i orden. Bestemor kunne ikke lese eller skrive, men brødfødde seg og familien gjennom tradisjonelt arbeid og handel på landeveien. Slik var hun fostret, og slik fostret hun sine. Etter arrestasjonen ble hun internert på kvinneavdelingen på Grini fangeleir under ledelse av Amanda Frøyer.

Bestemor hadde ikke deltatt i krigen og skjønnte seg svært lite på politikk. Det viktigste for henne var å gjenforenes med sine åtte barn som ventet på henne uten å ha et fast tilholdssted.

La oss tenke på frykten hun måtte følt. Frykten for det hun nå sto midt oppi. Pågrepet av nazistene. Tyskernes ondskap satt i system. Dette hadde hun hørt om. Kanskje det var derfor hun oppga falskt navn og ble registrert som Hulda Johansen? Nazistenes overmakt forsto hun fort. Pågripelsen, ransakingen og beslaget av de 572 kronene hun hadde på seg. Alt hun eide og hadde.

Hennes livserfaring fra landeveiens utfordringer hadde lært henne å kjenne mennesker, analysere situasjoner og finne løsninger. I denne situasjonen ble hun nok raskt nødt til å bruke alle sine tillærte kunnskaper. Det har blant annet blitt meg fortalt at fangevokterne kunne være overtroiske i en usikker krigstid. Dette dro bestemor nytte av og spådde dem om både kjærlighet og karriere, slikt de unge vaktene gjerne likte å høre om. Hun satte seg i respekt og innga kanskje litt frykt på grunn av dette og fikk økt sine matrasjoner, som hun delte med de andre fangene. Kanskje nettopp derfor ble heller ikke fangeoppholdet hennes av langvarig art.

I 1943 planla leder for Politidepartementet Jonas Lie, Sikkerhetspolitiets leder Oliver Møystad fra Elverum og justisminister Sverre Riisnæs en aksjon de kalte «mot taterplagen». Målet var å internere alle taterne i fangeleirer i Polen. Tyskerne godkjente ikke dette, og planen ble skrinlagt. Det ble planlagt en ny aksjon der alle taterne skulle pågripes og interneres i adskilte fangeleirer. Kvinner og menn hver for seg. Planen var at de skulle tvangssteriliseres. Aksjonen skulle settes i verk 1. april 1945.

Ettersom krigsavslutningen var nært forestående, ble denne vedtatte plan ikke iverksatt. Hadde krigen vart noen måneder til, ville jeg og mange av oss som er her i dag, kanskje ikke vært født.

I Våler i Solør har vi en stiftelse som heter Tater-Millas Venner. Tater-Milla var min andre bestemor, og hennes far, Stor-Johan, min oldefar. Stiftelsen avholder årlig fem faste kulturarrangementer for å minnes, hedre og ivareta taternes del av den norske historien. På vegne av stiftelsen Tater-Millas Venner vil jeg få takke Holocaustsenteret for invitasjonen og det viktige arbeidet dere gjør for samfunnets hardt prøvede minoriteter.